

me abducerem. Tandem ex his unum hoc comperi, neminem hujus farinae ullo pacto, quantumvis labore, ad bonum, quod vere bonum est, perventurum. » Verum melius S. Hieronymus, Chaldaeus, Olympiodorus, Glossa, Hebraea, Hugo et ceteri censent Salomonem continue hic ex suo sensu loqui. Idem enim hic dicit quod dixit cap. II, vers. 12, et cap. V, 17. Nimirum laudat hic usum opum et deliciarum, sed moderatum, frugalem et honestum. Audi Chaldaeum: « Et laudavi ego gaudium legis, quia non est bonum homini in saeculo hoc sub sole, nisi tantum comedere, et bibere, et gaudere de labore suo, et pro parte sua, quae data est ei ex caelo; atque non extendere manum suam in rapinas et violentiam; et hoc conducit illum in pacem ad saeculum venturum, et accipiet mercedem perfectam pro labore suo, quod laboravit in integritate omnibus diebus vitae suae, quos dedit illi Dominus in saeculo sub sole. »

ET HOC SOLUM SECUM AUFERRET. — *Tu auferret* significat nos honorum hujus vitae proprie et plene non esse dominos, sed usufructuarios, ut in eis velut alienis et commodatis utamur ad vitam, in morte ea aliis ipsique Deo, qui verus est dominus, resignatur. Hebraea, *et hoc saltem adhaerebit ei* (1); Septuaginta, *et ipsum simul oderit ei*; Campensis, *hoc enim accipiet homo tanquam suum*; Arabicus, *et hoc discedet cum ipso*. Aliter Syrus: *Et ipse, inquit, defatigatur sibi in labore suo*. Videtur ipse pro *וְלִי אֶתְנָתוֹ*, id est *adharebit vel copulabitur ei*, legisse *וְלִי אֶתְנָתוֹ*, id est *laborabit vel fatigabitur sibi*, a radice *תָּנָה* *ta*, id est *laboravit*.

16. ET APPOSUIT COR MEUM UT SCIREM SAPIENTIAM, ET INTELLIGEREM DISTENTIONEM, QUAE VERSATUR IN TERRA: EST HOMO, QUI DIEBUS AC NOCTIBUS SOMNUM NON CAPIT OCULIS. — Per sapientiam Chaldaeus accipit studium legis; Thaumaturgus, studium quaerendi et captandi plures novasque voluptates; Olympiodorus, studium scientiarum naturalium; S. Hieronymus, studium scrutandi divina judicia, v. g. cur Deus justos affligat, impios prosperet; cur hunc eligat, illum negligat. Ample per sapientiam accipias studium scrutandi omnes res a Deo creatas: has enim scrutatus est Salomon, tum eludens: cognoscendi singularum naturam, dotas, causas; tum ut perspiceret num quae res animum hominis tranquillare, satiare et beatè possent. Unde explicans subdit: « Et intellexi quod omnium operum Dei nullum possit homo invenire rationem. » Haec omnia ad finem capitis explicata sunt cap. I, vers. 17, cap. III, 7 et 12. Repetit enim Salomon alternantes animi sui motus aeternaeque, quibus res omnes perscrutatus est, ut inveniret animi quietem et satiem; cumque in nulla eam

(1) Et hoc (vitae bonis late fruendi facultas) adhaeret ei in labore suo, seu per laborem suum, hoc unum percipiet ex omnibus suis laboribus. Alii, pro labore suo, est utilitas certa et stabilis, quam ex laboribus suis capiet.

reperiret, sed meram in singulis vanitatem. Hinc unius pertusus ad aliam et aliam se transtulit, ad praesertim a leuitia et delectis ad studium sapientiae, ut honestus et sublimis; sed illico in hoc quoque vanitatis et molestiarum aculos, spinasque se reperisse testatur.

DISTENTIONEM. — Aliqui legunt *dissensionem*, idque explicant de variis sapientiam sententiis et opinionibus inter se pugnantibus. Alii, ut Lyranus, Hugo et Glossa interl. legunt *distinctionem*, idque explicant de differentia inter bonum et malum, sapientem et stultum, prosperitatem imperiorum et adversitatem piorum, deque diversis hominum gradibus, conditio omnibus, moribus.

Verum legendum est cum Romanis *distentionem*; hebraice enim est *תְּנִינָה* *iniana*, id est *occupatio*, distentio, sollicitudo, afflictio, de qua dixi cap. I, vers. 13: « Hanc occupationem pessimam (id est molestissimam) dedit deus filiis hominum ut occuparentur in ea, » dum illi assidue vacent congregandis opibus, alii praeditis excolendis, alii fabricis erigendis, alii honoribus sectandis, alii vanis scientiis, etc., adeo ut nec diu, nec nocte quiescant, aut somnum capiant. Unde subdit:

EST HOMO QUI DIEBUS AC NOCTIBUS SOMNUM NON CAPIT, — id est exiguum caput et quatuor nullum (2). Est hyperbole; homines enim sine somno vivere nequeunt, q. d. Parum dormit, imo semper sollicitus est, quia totus intendit suae occupationi, puta suo lucro, suo honori, suae scientiae, suae arti, suo officio, etc. Hinc Demosthenes aiebat se plus olei in lucubracionibus nocturnis, quam per diem vini consumpsisse. Aristoteles dormiens manu tenebat pilam eanam, ut illius e manu dormiens elapset, et in subjectam pelvim cadentis sonitu excitaretur, itaque ad nocturnas lucubraciones vigili rediret. Ita habet ejus Vita. Item floccere nonnulli christiani et religiosi. Celebre fuit in Oriente monasterium Acaemetarum, id est somnium, et nocte in oratione et meditatione pervigilantium, ac jugiter die nocteque psallentium, tripartito ordine et tempore, monachis scilicet in tres octas divisus, ordineque trino sibi vicissim succedentibus. Primo, erectum fuit hoc Acaemetarum monasterium Constantinopoli, sub Leone I Pontifice, anno Domini 459; vocati sunt iidem *Studites*, a Studio viro consulari, qui ejusmodi monasterium erexit, teste Nicephoro, lib. XV, cap. XIII. Inter eos monasticam vitam egit S. Joannes Calybita. Ita Barontas, anno Domini 459. Sane Acaemetarum monasterium fuit S. Co-

(2) Quandoquidem noctu diuque somnum oculis suis nullum videt, scilicet homo tot negotiis distentus; hoscannuleros, cor meum, quod ad explorandum dederam (similiter Terentius *Itaenotat*, III, 1, 82: Dominum hercule ego hac nocte oculis non vidi meis). Et (pendet hic versus a praeced.) vidi omne opus Dei, hoc in eo vidi, quod non possit homo invenire opus quod sit sub sole; quantumvis labore homo querendo, non tamen inveniet; atque etiamsi sapiens dicat se scire res, non potest invenire.

Jumbani et S. Galli, atque plura in Germania, Gallia, Hibernia: nimirum haec sunt non vanae, sed sanctae religiosorum vigiliae, imo caelestes angelorum terrestrium Deo psallentium et militantium excubiae.

17. ET INTELEXI, QUOD OMNIUM OPERUM DEI NULLUM POSSIT HOMO INVENIRE RATIONEM, EORUM QUAE FIUNT SUB SOLE: ET QUANTO PLUS LABORAVERIT AD QUERENDUM, TANTO MINUS INVENIAT: ETIAMSII DIXERIT SAPIENS SE NOSSE, NON POTERIT DIXERIT OPERA DEI INTELLIGERE LUM OMNIPOTENTIAE ET MAGNIFICENTIAE, UT VERITATIS PROVIDENTIAE, SIVE FACILITATEM CIRCA HOMINES, UT DIXI INITIO VERSUS PRAEEDENTIS EX S. Hieronymo, quem sequuntur Albinus, Lyranus, Hugo et alii.

ETIAMSII DIXERIT SAPIENS SE NOSSE, NON POTERIT REPERIRE. — Potest clarius ex Hebraeo verti, si dicat (id est apud se statuatur) *etiamsi vir sapientissimus, daret operam, ut cognoscat, non poterit invenire*. Ita Vatablus et Campensis: *Quin et sapiens ipse, ait, si conetur cognoscere, frustra laborabit*. Jam hanc gnomen audivimus cap. III, vers. 11; quare ibi dicta hic non repetam. Huc spectat vetus apologus quem recenset noster Pontanus, volumine III *Progymn.* part. 1, cap. XI: *Invehobatur in caudam suam canis, quod deses et otiosa, et a reliquo corpore se trahi sineret, neque iter ostenderet ut oculi, nec mandata acciperet ut aures, nec hostem insequeretur ut pedes, nec dimicaret ut dentes, sed esset velut inutilis appendix ad posticam partem corporis*. Respondit cauda: *Et tamen ego inutilis, ut tu calumniaris, museas abigo, patrono alludo, pudentia contego, totique corpori sum ornamento*. Epimythium: *nihil a Deo nisi sapienter factum et provide, quamvis imperio multis in rebus id*

non videant. Exemplum hujus sententiae marum est in quadratura circuli, in qua se forserunt tot saeculis mathematicorum ingenia nec veritatem extorsissent, adeo ut hoc eis crux fixa esse videatur. Nam quadraturam circuli mechanicè, hoc est, modum practice efficiendi quadratum, quod sit aequale circulo, sive cujus capacitas aequalis sit capacitati circuli, inventi tradidit Archimedes, libro *De Circuli dimensione*, theorem. 1, pag. 128, in edit. Paris. Estque hic: *Accipie peripheriam, sive circumferentiam circuli, illamque ex curvo in directum extendens, sive fac lineam rectam aequalem peripheriae circuli, cujus in fine lineam rectam, quae semidiametro circuli sit aequalis, ad angulos rectos annexo, ac denique extremitatem utriusque lineae jam dictae lineam rectam transversam connecte, ac habebis triangulum qui sit aequalis circulo*. Triangulum autem ostendit aequale quadratum describi posse mathematicè certum est, modumque id faciendi demonstrat Euclides, lib. I, proposit. 42, et lib. II, proposit. 14, et lib. IX, proposit. 33. Vide ibidem Clavium, 301: quare sic fiet quadratum aequale circulo. Hinc mechanicè facile ex hac praxi commensurando lineam rectam cum peripheria circuli, conficiunt triangulum et quadrata, quae sint circulo aequalia. Verum mathematicè idipsum demonstrare, uti suas propositiones demonstrat Euclides, hoc est rationem mathematicam afferre, quae demonstret modum invenendi lineam, quae sit aequalis peripheriae circuli, nec Archimedes, nec Euclides, nec quis alius huc usque invenit, etsi plurimi in eo annos plurimos desudarint. Quadratura ergo circuli practice et mechanicè scitur; at ejus ratio et mathematica demonstratio ignoratur.

Quadratura circuli mechanicè scitur, mathematicè nascitur.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Est eo quod bona malaque aequè accidunt pio ac impio, inserit neminem scire an amore, an odio sit dignus, sed omnia in futurum servari incerta. Ideo sapientis esse studere candori et puritati ac brevè operibus, praesertim quia sicut pisces capiuntur hamo, sic homines tempore malo. Denique, vers. 14, ostendit sapientiam prestare fortitudine, et tamen in paupertate non astimari.

1. Omnia haec tractavi in corde meo, ut curiose intelligerem: Sunt justus atque sapientes, et opera eorum in manu Dei: et tamen nescit homo, utrum amore an odio dignus sit: 2. sed omnia in futurum servantur incerta, eo quod universa aequè eveniant justo et impio, bono et malo, mundo et immundo, immolanti victimas, et sacrificia contententi; sicut bonus, sic et peccator: ut perjurus, ita et ille qui verum dejerat. 3. Hoc est pessimum inter omnia quae sub sole fiunt, quia eadem cunctis eveniunt: unde et corda filiorum hominum implentur malitia, et contemptum in vita sua, et post haec ad inferos deducuntur. 4. Nemo est qui semper vivat, et qui hujus rei habeat fiduciam: melior est canis vivus

leone mortuo. 5. Videntes enim sciunt se esse mortuos, mortui vero nihil noverunt amplius, nec habent ultra mercedem: quia oblivioni tradita est memoria eorum. 6. Amor quoque, et odium, et invidia simul perierunt, nec habita partem in hoc saeculo, et in opere quod sub sole geritur. 7. Vade ergo et comede in latibia panem tuum, et bibe cum gaudio vinum tuum: quia Deo placent opera tua. 8. Omni tempore sint vestimenta tua candida, et oleum de capite tuo non deficiat. 9. Perfringere vita cum uxore, quam diligis, cunctis diebus vite instabilitatis tuae, qui dati sunt tibi sub sole omni tempore vanitatis tuae: haec est enim pars in vita, et in labore tuo, quo laboras sub sole. 10. Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas. 11. Verti me ad aliud, et vidi sub sole, vel velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam; sed tempus, casumque in omnibus. 12. Nescit homo finem suum: sed sicut pisces capiuntur hamo, et sicut aves laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo supervenerit. 13. Hanc quoque sub sole vidi sapientiam, et probavi maximam: 14. Civitas parva, et pauci in ea viri: venit contra eam rex magnus, et vallavit eam, extruxitque munitiones per gymrum, et perfecta est obsidio. 15. Inventusque est in ea vir pauper et sapiens, et liberavit urbem per sapientiam suam: et nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis. 16. Et dicebam ego meliorem esse sapientiam fortitudine: quomodo ergo sapientia pauperis contempta est, et verba ejus non sunt audita? 17. Verba sapientium audiuntur in silentio, plus quam clamor principis inter stultos. 18. Melior est sapientia quam arma bellica: et qui in uno peccaverit, multa bona perdet.

Ver. I. 1. OMNIA HEC TRACTAVI IN CORDE MEO, UT CURIOSUS INTELLIGEREM IN SANCTI JUSTI ATQUE SAPIENTIS, ET OPERA EORUM IN MANU DEI, ET TAMEN NESCIIT HOMO UTRUM AMORE AN ODIO DIGNUS SIT. — Ita hoc capitulum ordiuntur Biblia Romanae ac pleraque Latina; licet Regia Hebraea, Chaldea, Septuaginta et Thaumaturgus ordiantur cap. ix a *et sunt justi*, ac precedentem sententiam jungant fini cap. viii. Pro ut curiosus intelligerem, Hebraice est *לברור* labor, id est ut deperitarem, id est pure clareque perspicerem; S. Hieronymus in priori versione transtulit, ut *considerarem*; Pagninus, ut *declararem*; Tigurina, ut *clare discernere*; minus recte Cajetanus, ut *eligerem*; melius Symmachus, ut *ventilarem*; Complutenses in *Levico*, ut *proborem*, vel *examinarem*. Pendente haec a fine praeced. Unde illius fini haec antececit Cajetanus, et cap. ix inchoat a vers. 2. Continuat enim hic Ecclesiastes, et amplificat id quod dixit cap. praecedenti, scilicet bona et mala tam plis obnoveram quam impiis; unde ex eis ceterisque discerni non posse, quis sit pius et amore dignus, quis impius et odio dignus (1).

(1) Quomodo quisquam horum Dei operum, quae sub oleo fiunt, rationem se assequi posse putet? Nam omnia hoc dedit ad cor meum, persecutus sum, et ad declarandum omnia hoc, quod justus et sapiens et facta eorum in manu Dei sunt: quam igitur expectet bonis Deum pro meritis repositurum esse, ut proprore his omnia cedant, tamen saepe aliter evenire videmus, ita ut tam amorem quam odium ignoret homo. i. e. ut ex hominis conditione, vel bona, vel mala, iudicari non possit, num amet eum Deus, nec ne? utrum, ait D. Hieronymus,

Pro opera eorum Hebraice est *בדקיהם* abdehem, quod Pagninus vertit, *servitia eorum*; Vatablus, *servi eorum*; Chaldaeus, *discipuli eorum*, q. d. Justus et sapiens, eorum discipuli vel asseclae, sunt in manu Dei. Verum sic dicendum fuisset *בדקיהם* abdehem: jam autem dicitur *בדקיהם* abdehem, id est opera eorum, ut vertunt Noster, Septuaginta, Syrus, Arabicus, Campensis et alii. Septuaginta eleganter vertunt *εργαία*, id est opera artificiosa ad lucrum et quaestum affabre elaborata, qualia sunt insignium artificum; talia sunt opera justorum, quae, licet mundo despecta, Deo tamen sunt pretiosa ac caelo elaborata, ideoque eis mercedem caelestem retribuet.

IN MANU DEI. — Primo, Hugo: « in manu Dei, » hoc est, ait, in dispositione, servatione, iudicio et voluntate Dei, item ut hostie Deo acceptae. Secundo, Dionysius: « in manu Dei, » i. e. ait, oblata sunt et commissa Deo, ut creatori et iudici, adde « et remuneratori. » Tertio, genuine, « in manu Dei, » id est in protectione, cura et amore Dei. Ita Olympiodorus qui haec superioribus ita apte conecit: « Dixerat, inquit, superius quarum rerum cognitio sit abstrusa, ut nos averteret ab inutili ac vana percurrendi sollicitudine. Nunc autem proponit qua in re satisfacere sibi possit sapientia

ad probationem sustineant, quae sustinent justus, an se supplicium. Omnia hoc ante factem eorum, omnia illa quae tam piis quam impiis eveniunt, promissio oculis suis cernunt homines, neque tamen ex singularum sorte vel felici, vel infelici iudicium ferre valent, num a Deo amantur, vel odio habeantur.

infatus et cognitio, quod videlicet justus sapientisque homines una cum operibus suis sub umbra Dei, et protectione suae dexteræ conquiescant. Neque enim permittit Deus illos impetentium viribus devastari. Probi utaque homines et officiosa opera protulerunt a Deo; ac vero de impiis scriptura est: Et ipsi de manu tua repulsi sunt. »

Sapientes ergo, id est prudentes et justus, licet non sint in prosperitate ut impii, sed in adversitate, ideoque mundo neglecti et contempti, sunt tamen in manu, i. e. favore, cura, custodia et ope Dei, quia adversa eis immitit ex amore, ut eos virtutibus et meritis augeat. Hoc sensu dicit Deus *isaia XLIX*, 16: « Ecce in manibus meis descripsite, » ut te velut oculis meis presentem jugiter intuear, et manibus juvem, protegam, promoveam. Vide ibi dicta. Hinc rursus opera sancta justorum sunt « in manu Dei, » quia a manu, id est ab ope et gratia Dei, promanant (uti docet S. Prosper, lib. I. De Vocat. gent. cap. xxiv), qui proinde ea copiose remunerabitur et coronabit. Quarto, opera justorum sunt « in manu Dei, » id est Deo certo cognita et explorata, cum ipsis justis sint incerta et dubia, ut sequitur. Ita Lyranus. Quinto, « in manu, » id est in pleno arbitrio et potestate aequae ac scientia, providentia et gubernatione Dei, ut eos ubi stato tempore ad ejus salutem immitat, sicut ante diluvium immisit Enoch et Noe; post diluvium, Abraham, Isaac, Jacob; Hebraeis captivis in Aegypto misit Moesem et Aaronem; in terra sacra misit Davidem et Prophetas; contra Arianos misit S. Athanasium; contra Pelagianos, S. Augustinum; contra Nestorium, S. Cyrillum; contra Eutichelem, S. Leonem; contra Albigenses, S. Dominicum; contra Lutherum, S. Ignatium cum sociis. Sic dicitur *Psal. xxx*, 16: « In manibus tuis sortes meae vel ut alii vertunt, tempora mea. Et: » Cor regis in manu Domini: quocumque voluerit inclinabit illud, » *Prov. xxi*, 1. Et: « In manu enim illius, et nos, et sermones nostri, et omnis sapientia, et operum scientia et disciplina. » *Sep. vii*, 16; et cap. iii, 1: « Justorum animae in manu Dei sunt; » ubi haec de re plura. Haec gnomo affinis est illa Caecili poeta, lib. XXV: « Deum quis non summum putet, cui in manu sit, quem esse deum mentem velit, quem sapere, quem insanire, quem in morbum injici, quem contra amari, quem adversari, quem expeti. » Porro manus Dei est mens, voluntas et potestas Dei; in mente est scientia et providentia; in voluntate libertas; in potestate imperium. Hinc Vespasiano prandenti humana manus illata in triclinium, et mense supposita protendit imperium, ait Suetonius in ejus Vita. Et Propheta pinguntur manu caelitus immissa, quasi a Deo excipientes prophetiam, uti dixi initio Propet.

ET TAMEN NESCIIT HOMO UTRUM AMORE AN ODIO DIGNUS SIT. — Hebraea, etiam amorem, etiam odium non sciens. Sic et Septuaginta, Syrus, Arabicus et Recentiores. S. Hieronymus in veteri editione ver-

tit, et quidem charitatem, et quidem odium non est cognoscens homo. Quae verba, quia more Hebraeo sunt ampla et indefinita, a variis varie definitum et explicantur.

Primo, Symmachus vertit, et insuper neque amicitias, neque inimicitias scit homo: et Campensis, nec quisquam novit quos habiturus sis amicos, vel inimicos, q. d. Nescit homo quis eum amet, quis odiat, ac proinde nescit quem ut amicum diligere, quem ut inimicum odire, id est cavere et fugere debeat. Ita Chaldaeus: *Etiā amor*, inquit, quo de legerit eos aliquis, et etiam odium, quo eos prosecutus fuerit, decretum est: omne in providentia decretum est, ut sit ante eos. Accedit Thaumaturgus, q. d. Qui colit gratiam et amicitiam hominum, nescit quamdiu eam conservaturum sit propter instantiam voluntatis humane, qua fit ut amor levi de causa vertatur in odium.

Secundo, alii referunt ad objecta amoris et odii, q. d. Nescit homo sensualis quid vere sit bonum, quid malum; quid virtus, quid vitium; ac proinde nescit quid amare et sequi, quid odire et cavere oporteat. Vis est in Hebraeo *אדם* adam, id est homo terrenus, qui terrena sapit et caelestia non capit: hic enim carnis voluptate ducitur, non virtutis honestate: quare ignorat verum virtutis bonum, et fucatum voluptatis bonum cupide amplectitur. Ergo amat odientia, et odit amanda. Ita Olympiodorus. Accedit R. Salomon et Hebraei qui exponunt, q. d. Vulgus hominum nescit cor disponere ad amandum Deum, et quae odium digna sunt odientium; sed omnia haec sunt ante sapientes et justos, qui norant amare Deum et odio habere mala: nimirum nescit amare, qui Deum non amat; nescit hoc impius, scit pius et sapiens.

Tertio, Isidorus Clarius explicat, q. d. Id quod diligit homo, et odit, est in manu et potestate Dei, ut illud vel tribuat homini, vel neget et avertat, atque homo id sensu percipere nequit. Verum Noster solerter et sapienter intellexit hic age de amore et odio non hominum, sed creaturarum, sed Dei. De eo enim proxime dixit: « Opera eorum in manu Dei, » q. d. Opera nostra sunt in manu Dei; et tamen nescit homo an amore Dei, an odio sit dignus, quia scilicet Deus opera nostra manu sua certo quidam servat, sed clausa et secreta tenet, nec qualia illa sint homini ostendit, verum in futurum iudicium patefacienda ea reservat; quare usque ad illud homini sunt incerti et incognita.

Dices: In Hebraeo est, et omne vel omnia ante est, vel ad faciem eorum; quomodo ergo Noster vertit, et est omnia in futurum servantur incerta? Respondeo: Quia *et omnia ante est* significat omnia opera longe antecedere hominis oculos, id est conspectum et cognitionem, ut ea perspicere nequeat; quia scilicet in caelo, in mente et praesentia Dei servantur remota et recondita. Ita Chaldaeus. Sic Psaltes ait, *Psal. cxxxviii*, 6: « Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, et non po-

tero ad eam; » et vers. 3: « Intellexisti cogitationes meas de longe, etc., et omnes vias meas previdisti. » Unde Campensis vertit hic, *omnia hæc hominem latent*. Et Symmachus, *omnia eorum sis incerta*; aut certe « *omnia ante eos*, id est *omnia ante eum*, scilicet Deum: quia enim *Elohim*, id est *Deus*, Hebræis est plurale, hinc pariter in plurali ait, *ante eos*, id est ante eum, scilicet Deum, qui in plurali vocatur *Elohim*. Unde Tigurina vertit, *ipsi autem Deo omnia sunt proposita*. Et Chaldaicus, *non est qui sciat id quod erit homini. Omne in providentia (Dei) est ut sit ante eos*. Quare Noster optime vertit, *et omnia in futurum servantur incerta*. Hunc sensum exigit versio Vulgata, quam per 1200 et amplius annos recepit et probavit tota Ecclesia; quin et probant Novantes, ut Beza, Mercerus, et, ut videtur, Calvinus, lib. III *Instit.* cap. II, § 38. Atque si quis antecedentia et sequentia inspicat, perspicet hanc versionem et sensum esse amplissimum. Denique ita explicat S. Hieronymus, vir in exponendis Scripturis eruditissimus, et Ecclesie calculus doctor maximus. Eum ergo audi: « Porro nō sensus est: Etiam in hoc dedit cor meum, et scire voluit quos Deus diligeret, quos odisset, et inveni iustorum quidem opera in manu Dei esse, et tamen utrum amarentur a Deo, an non, nunc eos scire non posse, et ambiguo fluctuare utrum ad probationem pertineant, que sustinent, an ad supplicium. In futuro igitur scient; et in vultu eorum sunt omnia, id est, antequam nos, cum de vita hæc decesserint, notitia istius rei, quia tunc est iudicium, nunc certamen. Et quicunque adversa sustinet, utrum per amorem Dei sustineant, ut Job, an per odium, ad plurimi peccatores, nunc habetur incertum. » Igitur ex hoc loco patet incertitudo gratie contra hereticos et Ambrosium Catharinum, scilicet homines, etiam justos non esse certos omnino se esse in gratia Dei, sive justos et amicos Dei; et si enim huius rei probabilia signa et conjecturas non leves habeant, quæ aliquam certitudinem eis afferant, non tamen habent tantam, que excludat omne dubium et formidinem oppositi; licet enim sibi nullius peccati sint conscii, tamen sciunt Deum plura videre, ideoque forte peccatum in conscientia sua cernere, quod ipsi non cernunt. Quare dicit cum S. Paulo: « Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum, » 1 *Cor.* IV. Rursum etiamsi sciunt se amare Deum, tamen nesciunt an hæc amor sit naturalis, an supernaturalis charitatis, que sola justificat. Hæc sententia est de fide: nam ita definitum est in Concilio Tridentino, sess. VI, cap. IX, et *Can.* XII. Negat id Lutherus, Calvinus, Bucerus, Kemnitius cæterique Novantes, qui cavillantur hunc locum male esse tractatum in versione Vulgata. Docent enim justum fide divina credere debere, non tantum in genere Christum satisfecisse pro nobis, sed etiam in particulari sibi per Christum remissa esse peccata, ideoque se esse justum et sanctum, imo prædestinatum et electum ad gloriam: ac proinde non posse ab ea

excidere, nec peccare, ne fides ejus falsa sit, hæc enim fidem specialem esse fidem justificantem, ideoque eam requiri ad conjunctumque justificationem sibi certo persuadent.

Verum hic stolidus est error, et fides summe infida. Nam, ut cætera taceam, hæc fides est impossibilis et falsa. Credit enim certo quod anceps et dubium est, et sæpe falsum. Multi enim apud hæreticos habent hanc fidem, et tamen vivunt in adulterio, odio, injustitia, rapina aliisque gravissimis peccatis; qui licet credant se justos, revera tamen sunt peccatores et sclerati. Rursus multi ab hæcæsi convertuntur ad fidem orthodoxam, tuncque hanc fidem imo perfidiam deponunt, fidem orthodoxam illi contrariam amplectuntur, quomodo ergo in hæresi crediderunt se ab ea non posse excidere, cum de facto exciderint? Ambrosius Catharinus vero, licet longe abest ab hæcæsi, tamen ex alio capite eum ea censet hominem justum certum esse de sua gratia et justitia. Utrique urgentur et convincuntur hoc loco Ecclesiasticum: « Nescit homo utrum amore an odio dignus sit. » Sed respondent Salomonem non absolute negare justo certitudinem charitatis et gratie, sed tantum negare eam posse cognosci et certo constare ex eventis externis, v. g. quod justus omnia feliciter cedat, injusto infelicitur, cum utraque utiliter indifferenter obveniant, ut sequitur; aut, ut Catharinus et Vatablus, negare duxit ad id scire posse hominem naturaliter, sive ut homo est; non autem supernaturaliter, sive ut Filius Dei est: si enim eum scire posse se justum ex testimonio Spiritus Sancti, ut docet Apostolus, *Rom.* VIII, 15.

Verum hæc frivola et frigida esse probò primo, ex eo quod Salomon loquatur non de homine in se quoad naturam, sed de justo quoad gratiam. Ait enim: « Sunt justus et sapiens, et opera eorum in manu Dei, et tamen nescit homo (scilicet justus et sapiens, ut præcessit) utrum amore an odio dignus sit, » *q. d.* Justus opera sunt in manu Dei, et tamen id ipse nescit; ideoque pariter nescit an amore Dei et odio dignus sit. Justus enim non tantum externa sua spectat, sed etiam internum conscientie et Spiritus Sancti testimonium, idque multo magis: hujus enim respectu dicitur justus, esseque in gratia Dei. Ergo etiam cum hoc testimonio nescit ipse se esse in gratia, dignumque amore, etiamsi revera sit in gratia et dignus amore Dei.

Secundo, quia asserit iustorum opera esse in manu Dei, id est in mente, memoria et intellectu divino, qui ut manus ea in se certissime claudit et confinet, ne a quoquam alio videatur, ut ea suo tempore patefaciat, laudet et remuneretur; et tamen nescire justum, an odio dignus sit, an amore. Ubi clara est antithesis, *q. d.* Opera justitiae sunt ex mente et scientia Dei, ut absolute non sint in mente et scientia hominis. Alioquin animi si scientiam accipias, que ex eventis externis habetur, æque nescit Deus an homo amore, an odio

Responsio
sio hæc
religionem.

Refellit
tat. Prius.

ait dignus, acidipsium nescit homo. Externa enim illa signa prosperitatis, vel adversitatis, signa sunt gratie et justitie plane indifferencia et incerta, cum promissive obveniant impio et pio. Ergo ex his Deus scire nequit an quis sit amore vel odio dignus, sicut ex his id scire nequit homo.

Tertio, quia subdit universaliter: « Sed omnia in futurum servantur incerta; » omnia, scilicet tam supernaturalia, que proprie « in manu Dei » sunt, quam naturalia, tam interna quam externa; et consequenter an prospera vel adversa, que maxime oculis patent, quæque maxime spectant homines, ex odio, vel amore Deus homini immitat; et hoc tantum vult Salomon in ratione hæc inadæquata similis piorum et impiorum eventus, quam subdit, *q. d.* Homo communiter spectat externa, et externos eventus felicitatis vel infelicitatis sibi obvenientes; et tamen nescit an Deus illos sibi immitat ex amore an ex odio. Ergo pariter nescit an ipse amore, an odio sit dignus. Reliqua enim argumenta et signa, quibus idipsium dignosci posset, æque ac hoc jam recensitum homini obscura et ambigua sunt: « ergo sed omnia in futurum servantur incerta, » significat hæc ignorari ab homine non solum ratione presentium eventuum, sed simpliciter et absolute: si enim alio modo homini constarent essentque certa, falso dicerentur incerta.

Quarto, idipsum docent alibi perbrevis Scriptura, Patres et tota Ecclesia. Vide Bellarminum, tom. III, lib. III *De Instat.* cap. IV et seq., et tom. I, lib. II *De Verbo Dei*, cap. XII, ac ibidem Jacobum Greterum, qui et valide confutat ineptam expositionem Junii, dicentis quod homo nesciat an amore, an odio dignus sit, non ipsemet (quisque enim novit, inquit, seipsum et suam conscientiam), sed alius quilibet, qui alterius externos eventus prosperos vel adversos conspiciat. Nimirum voluit Deus hæc incertitudine gratie nos continere in humilitate et sollicitudine, ut cum timore et tremore salutem nostram operemur, ut monet Apostolus, *Philip.* II, 12, atque salagamus ut per bona opera certam nostram vocationem et electionem faciamus, ut S. Petrus exhortatur. Ita S. Augustinus, vel quisquis est auctor (sat enim liquet non esse S. Augustinum, lib. *De Spiritu et anima*, cap. LIX: « Væ mihi, ait, misero, qui in regione umbræ mortis nescio finem meum, nescio si dignus sum amore vel odio. » Porro loquitur Salomon proprie de amore et odio, quo justus amat ob presentem justitiam, et injustus odio habetur ob presentem statum peccati in quo degit, uti applicat S. Hieronymus, S. Bernardus, *serm.* I. Septuaginta, S. Thomas, II, *Quæst.* XII, art. 3, et alibi crebro, ac Bonaventura, qui negat hic agi de amore prædestinationis et odio reprobationis: quia, inquit, nullus dignus est prædestinatione, nec quisquam meretur prædestinari. Prædestinatio enim præcedit omnem gratiam omnique meritum, imo ipsa omnis gratie et meriti

est origo et causa. Potest tamen extendi hic amor et odium ad prædestinationem et reprobationem: illa enim summus est amor Dei, hæc summum odium, et utraque in futura a judicii diem servatur incerta, *q. d.* Nemo scit an sit prædestinatus an reprobus, vel potius reprobandus; licet enim prædestinationis gratiam et amorem nemo mereri queat, dei tamen potest eo dignus, non ex merito, sed ex gratia Dei, quia scilicet Deus illum dignatus est prædestinare et asciscere in sortem Sanctorum, illaque eum dignum efficit, ut loquitur S. Paulus. Ita hunc locum de prædestinatione et reprobatione accipit S. Bernardus, *serm.* 5 *De omnibus Sanctis*, et S. Thomas in *cap. viii ad Roman.*, sub finem, Hugo, Dionysius et alii. Excipe, nisi qui speciali donata sit sua justitia vel prædestinatio, ut salutis sue revelationem habuere S. Antonius, teste S. Athanasio; S. Francisus, teste S. Bonaventura; S. Galla, teste S. Gregorio, lib. IV *Dial.* cap. III, et alii plures, quos eodem libro recenset S. Gregorius.

Denique licet justus non habeat certitudinem scientie se esse justus, habent tamen certitudinem conjecturæ et fiducie, que crescente gratia et bonis operibus pari passu crescit, adeo ut etiam sancti de eo vix dubitent, sicutque securi, ut ut cum longa meroris anxietate formido fuerit consumpta, quedam jam de presumptione venie securitas nascatur, » ait S. Gregorius, lib. VI *Regist.* epist. 23 *ad Theostitum*; et S. Cyprianus, lib. *De Moral.* et lib. *Contra Demetrianum*: « Orget, inquit, apud nos spei robur et firmitas fidei, et inter ipsas sæculi labentes ruinas evales mens, et immobilis virtus, et de Deo suo semper anima securo. » Et S. Augustinus in illud *Psalm.* CXLIX: *Excitabant sancti in gloria*, etc.: « Est quidam modus in conscientia gloriandi, ut noveris fidem tuam esse sinceram, noveris spem tuam certam, noveris charitatem tuam esse sine simulatione. » Ita S. Antonius fidens aiebat: « Ego Deum meum non timeo, sed amo. » Et pauper ille apud Thaurum dicebat se securum in Deo conquiescere, Historiam fuse ex eodem enarravi *Rom.* XII, 2. Quin et S. Paulus, *Rom.* VIII, 35, ita exultans gloriatur: « Quis nos separabit a charitate Christi, etc.? Certus sum quia neque mors, neque vita, » etc.

2. SED OMNIA IN FUTURUM SERVANTUR INCERTA, ET QUOD UNIVERSA ÆQUE EVENIANT JUSTO ET IMPIO. — Hebræa, *omnia ante faciem eorum, omnia sicut omnibus, vel quodlibet cultibet, id est omnia eventum consimiliter omnibus*; Tigurina, *omnibus eadem prorsus uti veniunt*; Campensis, *cuncta res eodem interibunt modo; unus est eventus justo et impio*. Septuaginta pro secundo *הכל האלה*, quod Noster vertit *universa, alii omnia*, per affinitatem litterarum cum *h* aliis punctis legunt *הכל האלה*, id est *vanitas*; unde vertunt, *omnia ante faciem eorum vanitas in omnibus*, id est, ut Syrus, *omne quod est ante eum vanitas est*; et Arabicus, *omnes res ante eorum scies sunt vana in omnibus eorum negotiis*. Identifi-

Id est
quia
omni
sicut
tunc?

dem enim operum hominis, rerumque omnium vanitatem inculcat Ecclesiastes. Verum Biblia Hebr. quasi omnia habent *הכל האכל, הכל האכל*. Quare Noster *omnia ante faciem eorum*, optime cum Symmacho, ut solet, interpretatus est: « Sed omnia in futurum servantur incerta. » Nam, ut dixi vers. 1, *ante eos idem est quod*, eos loco vel tempore antecedit, ideoque eorum conspectum et cognitionem fugit, ac proinde eis est incognitum et incertum, quale est id quod futurum est; hoc enim quasi a fronte nos in Dei presentia antecedit, nosque quasi subsequentes, ut ad illud perveniamus, expectat. Hoc ergo est *ante eos*, id præverit et præcurrit eorum cognitionem; præcurrit, inquam, tam ad Dei presentiam et providentiam, tum ad Dei iudicium, ac sotes vel insontes ostendat. Unde Chaldaus verit, *omne in Dei providentia decretum est ut sit ante eos*. Alii repetunt *non*, quod præcessit, q. d. Opera hominum non sunt ante faciem eorum, id est non cognoscuntur ab eis qualia sint, bona an mala. Verum hoc durissimum videtur. Sic incerta et dubia nobis magis penitentia et salus Salomonicis, Tertullianis, Origenis, Perergerii et plurimum talium. Sic Doctor ille Parisiensis, qui ab omnibus habebatur probus, mortuus ex feretro publice se improbum proclamavit, dicens: « Justo Dei iudicio condemnatus sum; » qua voce percussus S. Bruno cum sociis in Carthusiam recessit. Porro recentiores hic varie ex Hebræo vertunt, et explicant Arias et Guarinius, *amorem et odium nescit homo omnium qui ante eos sunt*. R. Salomon: Justi vident opera sua ante oculos proposita, ex hisque sciunt se esse justos, cum id carnales et impii nesciant. David de Pomis verit, *omnia in facie eorum, q. d. Ex facie et vultu liquet et lucet probitas hominis vel improbitas, Alii, q. d. Etsi homo omnia habeat ante oculos, tamen nescit discernere inter bonum et malum, odium ab amore, signa probitatis ab improbitate*. Alii aliter. Ita nimirum in multa abeunt, qui a Vulgata, id est a veritate deviant.

• **EO QUOD UNIVERSA ÆQUE JUSTO ET IMPIO.** — Ratio hæc, ut dixi, non plena et adæquata, sed partialis est et inadæquata, communis tamen, et oculis mentibusque hominum obvia, ideoque illam præ cæteris assignat Salomon. Justo enim ex aliis sibi praeferat, puta ex interno conscientie et Spiritus Sancti testimonio, ex bonis operibus, ex affectu pio in Deum conjoctant et quasi cognoscunt se esse justos, et amore Dei dignos. Verum hæc interna sunt, nec oculis hominum patent, ac ipsis justis sepe æque incert. sunt atque externa, puta externi eventus prosperi vel adversi. Sicut enim hi impio æque obveniunt ac pio, sic et illi. Impii enim sepe nullos sibi faciunt peccati scrupulos: sed plane sibi videntur in conscientia tranquilli, ac amant Deum et res piæ amore quadam humano et naturali, atque ex eodem dant elemosynas, suntque benefici in omnes, et tantum sunt in statu

peccati mortalis. Unde liquet hæc signa interna, æque ac externa esse incerta, dubia et ambigua. Vide Franciscum Suarez, tom. III *De Gratia*, lib. IX, a num. 14 ad 18, sed maxime num. 18, ubi exacte expendit *eo quod*. Porro Hebræice est, *unus est eventus justo et impio*; Chaldaus hoc et præced. ita reddit, *omne ex providentia pendet, atque ex eodem decretum est*; Complutenses, *ex sidere* (sed hoc favet astrologis judiciariis, quos Ecclesia reprobat) *decretum est quod futurum est, ut fiat omnibus eventus unus innocenti et peccatori*.

Dico: Deus, *Levit. xxvi*, et alibi sæpe promittit Hebræis eventus prosperos, puta victoriam, pacem, copiam frugum, si legem suam servent sintque pii; sin eam violent sintque impii, minatur eis bellum, famem, pestem omneque malum; ac utramque uti promisit, ita reipsa eis præstitit: quomodo ergo unus est eventus justo et impio? Respondeo primo: Pro eventus hebræice *קָרָה מִיָּמֶר*, id est accidens, occursum, eventus, de qua voce dixi cap. 1, 14. Jam per accidens, intellige id quod communiter accidit, qualis est mors, morbus, fames, sitis, frigus, æstus, etc. Hæc enim tam piis accidunt quam impiis. Unde Campensis verit, *cuncta res eodem interitum modo, nec quidquam ab interitu liberum est*. Nam ex eventum maxime hic intelligi mortem patet ex sequentibus: « Nemo est qui semper vivat, » etc., et ex dictis cap. 11, 14, et cap. 10, 19. Identidem enim hæc mortis vanitatem et ærumam extremam, tam piis quam impiis communem, reficit et inculcat. Respondeo secundo: Illa promissa Hebræis facta *Levit. xxvi*, et alibi, spectant, non tam singulis seorsim, quam totum populi cœtum, ut si is coleret Deum, non idola, ejusque leges servaret, Deus daret ei pacem et rerum abundantiam; si eas violaret, coleretque idola, puniret eum peste, fame et bello. Quare si major pars populi coleret idola, Deus in totum populum mittebat pestem, famem, vel bellum, quæ tam pios, utpote qui erant pars istius reipublice et populi noxii, quam impios affligebant. Itaque tunc quæ unus erat eventus justo et impio: nec enim fames, nec pestis, nec bellum discernit pium ab impio, sed promiscue obvios quosque invadit. Sicut in exilio urbis pii æque ac impii spoliantur, capiuntur, necantur. Sic enim in prelio tam occisus est pius Josias, quam impius Achab, III *Reg. xxii*, 34, et II *Paral. xxxv*, 23. Respondeo tertio: Sæpe Deus in lege veteri piis separatim prospera, ut fruges et opes in premium pietatis largiebatur, eadem impis negabat in penam impietatis, ut non semper; sed prospera impiis, adversa piis immittebat, uti Davidi persecutanti Sauls, Danieli Babiloniorum, et Susannæ seorsim, Machabæis Antiochi, Eliæ et Prophetis Jesabæli et idololatrarum, quia tum majoribus bonis patientie, martyrii et gloriæ æternæ eos cumulabat. Unde tunc quoque una ex parte idem, sed alia ex parte adversus plane erat eventus piis, quam esset

impio. Porro Hebræi hæc gnomen ardent ad Noe et Pharaonem socerum Salomonis, narrantque eundem eventum accidisse justo Noe et impio Pharaoni, scilicet claudicationem: Noe enim, cum ex arca exscendisset, casu cecidisse factumque claudum; Pharaonem quoque, cum in throno Salomonis sederet, velleque descendere, prolapsum claudicasse; sed hæc sunt nenie et fabulæ Rabinorum.

Minus inepte iidem antitheses sequentes ita seroerunt, ut justus et impius spectetur in opere, mundus et immundus in corpore, bonus et peccator in corde, perjurus et verum dejerans in ore, sacrificans et sacrificia contemnens in fide et religione. Verum nimis minutim hæc distinguunt, cum omnia sint quasi synonyma et epitheta justi ac impii. Ex hoc loco S. Thomas, II, *Quest. CXIV*, art. 10, probat bona temporalia per se sub meritum non cadere, sed tantum quatenus referuntur et conferuntur ad beatitudinem. « Ut sicut jurans, sic et qui juramentum timet, » id est fugit et cavet ne aliquando pejeret: *jurans*, id est pejerans, qui enim crebro jurat, et assuecit ad quidvis jurandum, necesse est ut sæpe pejeret; imo semper pejerat, quia jurando temere quidvis sine discrimine veri vel falsi, semper periculo pejerandi se exponit. Adde Hebræos carere verbis compositis, ideoque pro his uti simplicis; *נִשְׁבַּע* *nisha* ergo, id est *jurare*, significat quoque *pejere*, *dejero*. Sic *Zachar. cap. v*, 3, dicitur: « Jurans judicabitur, » hoc est pejerans damnabitur. *Dejerat*, id est jurat; *dejerare* enim est per Deum jurare, vel sancte jurare, ait Donatus. Unde illud Comici de Casina: « Per deos omnes et deus dejeravit. » Hinc subinde *dejerare* est jurare ac promittere aliquid cum contestatione, ut I *Reg. cap. xx*, 47: « Addidit Jonathas dejerare David. »

• **3. HOC EST PESSIMUM INTER OMNIA, QUE SUB SOLE FIUNT, QUIA EADEM CUNCTIS EVENIUNT; UNDE ET CORDA FILIORUM HOMINUM IMPLENTUR MALITIA, ET CONTEMPTU IN VITA SUA, ET POST HÆC AD INFEROS DEDUCUNTUR.** — Thaumaturgus et Olympiodorus censent hæc esse verba stultorum et impiorum. Melius S. Hieronymus et alii censent esse ipsius Ecclesiasticus. Merit enim et confirmat quod dixi vers. præced., q. d. Res pessima, id est valde noxia et molestissima est, quod eadem obveniunt piis et impiis, indeque homines impleantur malitia et contemptu, ut pietatem, quæ in Deum contemnant, itaque ad inferos detrahantur. *Pessimum* ergo hic proprie accipi potest, q. d. Pax piorum et impiorum eventus, multorum scelerum est occasio. Ita S. Hieronymus, Bonaventura, Hugo, Dionysius et alii; vel improprie *pessimum*, id est molestissimum, quod pios valde affligit. Sic *Matth. vi* ait Christus: « Sufficit dici malitia (id est molestia et afflictio) sua. »

Pro contemptu hebræice *הוֹלֵלוּת* *holeloth*, id est *usuraria*, ut verit Pagninus; *vesania*, ut Valabius; *tricus*, ut Cajetanus. Septuaginta, *απειρησία*,

id est *circumlatio*, hallucinatione, vita errabunda, erratione ac turbatione mentis ob externas cogitationes et curas, ait Budæus. Thaumaturgus *erroribus et fraudibus*; Olympiodorus, *hæc et illa in circuitu ambulat, nec desistant fatigari*: Aquila, *zavri*, id est *error*; Symmachus, *αὐθάδεια*, id est *prociacitate*, ait S. Hieronymus. Alii, *vana exultatione et gloriacione*. Vide dicta cap. 1, 17. Notat impietatem et stultitiam hominum usque ad insaniam, qui « betantur cum malefecerint, et exsultant in rebus pessimis, » *Prov. ii*, 14, et excusant « excusationes in peccatis, » *Psalm. cxi*, 4; quia prociaciter malum operantur, in eoque gloriantur, quasi numinis contemptores.

Post hæc ad inferos. — Hebræice, *post hoc ad mortuos*, id est ad statum locumque mortuorum, puta ad inferos; ad illos enim tempore Salomonis omnes mortui descendebant, q. d. Impii vivunt adeo insolenter, ut de morte non cogitent quasi semper victuri, et nunquam morituri; itaque cum minime cogitant, imparati morte abripiuntur, descenduntque ad inferos, ut malitia sue dent penas in gehenna. Ita Chaldaeus: *Et post, inquit, dies hominis servatur ei, ut corripitur cum mortuus iuxta iudicium peccatoris*.

• **4. NEMO EST QUI SEMPER VIVAT, ET QUI HUIUS REI HABEAT FIDUCIAM: MELIOR EST CANIS VIVUS LEONE MORTUO.** — S. Hieronymus more suo sentens est Symmachum qui clare verit, *quis enim in æternum potest perseverare vivens?* et cum, ait S. Hieronymus, subito rapiamur interitu, et dum, ait S. Hieronymus, ad inferna descendant. « Explicat hic eventum piis et impiis omnibus commune, scilicet mortem, quæ ad oculum ostendit rerum omnium vanitatem, nam omnia facit mori et evanescere; unde mortis ideam et effectus hic graphicè depingit usque ad vers. 7. Hebræa ad verbum habent, *quia cuius quod sociabitur ad omnes viventes, est spes?* utique nullus, q. d. Nullus est qui speret se socium et cœvum fore omnibus viventibus, hoc est, ut clare verit Noster, *nemo est qui semper vivat, et qui huius rei habeat fiduciam*. Pro *יִרְכַּר יִרְכַּר* *iechubar*, id est *sociabitur*, nonnulli Codices per metathesin legunt *יִרְכַּר יִרְכַּר*, id est *eliget*; unde cum Pagnino veritas, *quæ qui electio inter omnes viventes est spes?* Electus enim in Scriptura vocatur juvenis robustus, cuius electa, id est florida, et vegeta est ætas, q. d. Cui juvenis est spes, quod semper manebit in flore et robore ætatis juvenilis? utique nulli; cum versetur inter viventes, sed mortales, qui omnes cum tempore senescunt et flaccescunt (1).

(1) Maurer, *tamen si quis associetur ad viventes*, si quis in vita est, est spes, si spem habero, aliam rem futuram adhuc expectare potest; nam ad ea. *an vivam* quod attinet, is melior est, quam leo mortuus. Rosemullerus, *nam quis est qui eliget (iechubar)*, vel, *nam quis est quem eligat (iechubar)* Deus, ut scilicet non ad mortuos abeat, communi mortalium sorte exemptus? *Omnius viventibus est spes, nam cani viro melius est, quam leoni mortuo,*

Porro Chaldaeus verit, etenim quis est vir qui associabitur omnibus verbis legis? ad acquirendam vitam venturi saeculi est illi spes. Recentiores more suo dum ex Hebraeo novas cadunt versiones, a sese invicem et a Vulgata, et a vera Salomonis mente in varia vagaque abeunt. Thaumaturgus censet haec dici in persona impiorum, qui censent animam interire cum corpore, ideoque viventem, licet obscuro sit et sordidus, mortuo esse anteponendum. Melius Olympiodorus censet hic agi de impiis, quos paulo ante dixit in morte ad inferos descendere. Causam hic subdit, eo quod nullus sit, qui semper vivat, sed omnes mori debeant, ac post mortem ad inferos descendere. Aut, q. d. Impii cum moriuntur inter justos, qui soli, licet mortui, vivere censendi sunt, locum non habent in aeterna vita. Optime de omnibus tam piis quam impiis accipias, q. d. Nemo prorsus hominum est, qui semper vivat, sed omnibus incumbit fatalis eventus, puta mors. Unde S. Hieronymus, Albinus, Bonaventura, Lyranus, Hugo, Dionysius et ceteri censent haec dici ex persona et mente Salomonis. Haec medians S. Hieronymus, et mortu S. Paulus applicans in ejus epitaphio, gemens exclamat: « O mortalium fragilis et caduca natura, et nisi Christi fides nos extollat ad caelum, et aeternitas animae promittatur, cum bestias ac jumentis corporum una conditio est, idem occubitus justo et impio! »

MELIOR EST CANIS VIVUS LEONE MORTUO. — Hebraea, melius est canis vivo quam leoni mortuo. Ita Symmachus. Est parabola, quae grammaticae in cortice litterae significat animal quo libet, licet vilissimum, qualis est canis, si vivat, nobilissimum esse animal praestantissimo, qualis est leo, si mortuum sit. Parabola vero per hoc significatur hominem vilissimum, si vivat, prestare homini praestantissimo, si mortuus sit; quae ratione dixit S. Augustinus, vivam muscam, vel culicem, aut pulicem unum nobiliorem esse caelo, quia praedita sunt anima et vita, quae caret caelum, ut superius dixi. Hinc canis qui melius leonem vivum, illi mortuo insultat, allatrat, lamiat, devorat: sic et vilissimum mortalium mortuos, licet tyrannos et reges potentissimos, dicit risu allatrare et mordere non vereatur. Hinc illud: « Leoni mortuo insultant lepores. » Et Comicus: « Mortuus pluris pretii, quam ego sum. »

Quaes, quo nexu haec parabola eum praecedenti concernat? Respondet prima, posse referri ad impios, quos vers. praeced. dixit ad inferos, Hebraice, ad mortuos descendere, q. d. Impii, etiamsi in hac vita epulenter et triumphent, tamen mox ratione conditionis. Cani, abjectissimo Hebraeis animal, opponitur frustissimum et praestantissimum animal. Alii parentem includam priorem lupus versus partem, ita: *Nam quis est qui eligit, ambiet ad omnes viuentes, id est, semper esse tuar viuentes, semper vivere? Num talis confidentia, spes alicui vestri.* Detulit, quod sequitur referunt ad hunc vers. 3: *Alqui cani mortuo, etc.*

moriuntur et ad inferos descendunt, tumque eorum vita in mortem, id est felicitas in summam miseriam convertitur; quia sicut canis vivus melior est leone mortuo, ita vilissimum mortalium praestantior est impiis, quantumlibet divitibus et potentibus, si hi moriantur, ille vivat. In morte enim finitur omnis eorum opulenta et potentia: sicut enim leo, generosus licet, moriens in cineres et vermes abit; sic et reges ac tyranni, qui proinde nil post se relinquunt nisi splendendum sepulcrum, vel nisi nam pellem, uti facit leo. Unde illud: « Leonine exuvie. »

Secundo, generalius referas ad vers. 2: « Universa aequae eveniunt justo et impio; » inde enim omnia haec contextuntur, q. d. Summa vanitas rerum humanarum est, quod idem eventus obveniat pio et impio, ejus exemplum clarum est in morte: haec enim certo utrique obvenit. Nemo enim prorsus est qui semper vivat, et qui hujus rei habeat fiduciam. Quanta autem haec sit vanitas, quantumque vivens praestet mortuo, et vita morte, liquet ex eo quod canis vilissimus, si vivat, melior sit leone, qui rex est animalium, si mortuus sit.

Tertio, hinc educit quam magnificienda sit vita, ac bene collocanda, et in laetitia bonisque operibus expendenda, cum mors homini omnem laetitiam omnemque operandi facultatem adimat. Unde vers. 10 concludit: « Quodcumque facere poterit manus tua, instanter operare: quae scientia erit apud inferos, quo tu properas. » Canis enim in operando, currendo et venando acer est, solers et providus, adeo ut, cum satur est, future fami provideat, et ossa quae supersunt recondat, eaque in terra defodiat, quae esuriens deinde effodit et rodit. Idem faciat sapiens.

Quarto, hinc resolvitur questio, qua nonnulli querunt quis honorabilior sit rex, princeps, Episcopus, Pontifex, praetorius, an praesens; et uter alteri in loco et cultu sit antefereendus? v. g. Si ad vitam rediret Carolus V, an antefereendus foret Philippo IV, regi praesenti? Respondendum enim negative, quia Carolus jam defunctus est uti vita sic et regio; quare amplius non est rex, nec imperator. Rex autem est Philippus IV, ille ergo colendus est ut rex, non Carolus. Mors enim succedit uti vitam sic et regnum, regnumque dignitate et cultum. Haec est vanitas regum rerumque omnium in hoc orbe; sic transit gloria mundi: « Melior est canis vivus leone mortuo. »

Tropologie canis est peccator in hac vita, impenitens penitere et evadere sanctissimus, cuius proinde sors melior est sorte leonis, id est, qui in morte omnis bene agendi tempus et occasio praecidit. It S. Hieronymus et ex eo Albinus et Salustius. Canis enim est rixosus, vorax et luxuriosus; unde deo dicitur rixae, gulae et luxuriae, qui excitati a deo, vocati ejus obsequantur, et penitent, sicut canis hero indignissimus et obsequen-

tissimus est. Audi S. Hieronymum, qui in veteri versione aliter vertit, alterque dispungit, scilicet *si fiducia vel confidentia combinat cum cane et leone*: « Confidentia, inquit, est quoniam canis vivens melior est leone mortuo; » quod sic ad litteram explicat: « Quia supra dixerat, cor filiorum hominum impleri malitia et proccacitate, et post haec omnia morte finire, nunc eadem complet et repetit, donec vivunt homines, eos posse fieri justos, post mortem vero nullam boni operis dari occasionem. Peccator enim vivens potest melior esse justo mortuo, si voluerit in ejus transire virtutes: vel certe eo qui se in malitia, potentia, proccacitate jactabat, et mortuus fuerit: melior potest quis pauper esse et vilissimus. Quare? quia viventes, metu mortis possunt bona opera perpetrare; mortui vero nihil valent ad id addeere quod secum semel tulere de vita: et oblivione obvoluta sunt omnia, juxta illud quod in psalmo xxx scriptum est: Oblivioni datus sum, tanquam mortuus a corde. »

Rursum Olympiodorus exponit, q. d. Justus, licet pauper, vilis et abjectus, praestat superbissimis regibus, qui, dum viverent, omni gloria praeceluerunt. Sic Lazarus mendicus, cujus ulcera lingebant canes, melior fuit divite Epulone, quia ille ab angelis in sinum Abrahae deductus est, hic sepultus in inferno.

Tertio, alii exponunt, q. d. Justus vivens, licet minimus et abjectissimus, praestat justis magni nominis et fame jam mortuis, quia in vita strenue operando eos meritis et fama superare potest. Huc accedit Hebraeus interpret S. Hieronymi, qui ipso teste ex Rabbini sic exponebat, q. d. Utilior est doctor, licet indoctus, si adhuc vivat et doceat, praecceptoris perfecti, si is mortuus sit, etiam Mose: licet haec ejus expositio minus probetur ipsi S. Hieronymo.

Quarto, optime haec parocmia adaptatur peccatoribus penitentibus, sed ferventibus et innocentibus, sive justis, sed remissis et tepidis; canis enim immundus est, sed acer et fervens: leo vero mortuus typus est remissi et languidi, ut: *obus sit, q. d. Melior est peccator, sed fervens in penitentia, quam justus vel innocens, remissus in sua justitia, et praedens torpensque in sua innocentia, juxta illud S. Gregorii: « Plerumque gratior est Deo fervens post culpam vita, quam securitate torpens innocentia, » uti patet in Paulo, Mattheo, Magdalena et similibus, qui multos innocentes sanctitate longe superarunt; atque universi gentiles conversi ad Christum, Judaeos fidei et virtute altissime transcendunt: unde S. Hieronymus sic explicat, q. d. Melior est gentilis vivens Christo, quam Judaeus mortuus Deo. Jam enim Judaeorum, quorum insigne et stemma erat leo, Genes. cap. xlii, s, religio, fides, lex per Christum mortua et mortificata sunt. Accedit Origo Cardinalis Ostiensis, serm. 1 De Sacram. Domini. Pass., paulo ante medium, tom. XII Biblioth. SS. Pa-*

trum: « Melior est canis vivus leone mortuo, hoc est, inquit, melior est canis, id est penitens humilis, vivens Deo, mortuus mundo, quam leo, id est, superbus reprobis, mortuus Deo, vivens saeculo. »

Symbolice S. Eucherius, De Spiritual. form. cap. Synboly. v: Leo mortuus, ait, est caecodemon, qui nulla est spes vitae et salutis; canis vivus est peccator, sed qui converti et sanctificari potest, ideoque spem felicitatis habet. Accedit Lyranus: Canis vivus, ait, est exosus, diceax et mordax, qui dum vivit, monitis metuque mortis corrigi potest. Leo mortuus est superbus et tyrannus defunctus, cui nulla superest spes correctionis et salutis. Petrus Blesensis, serm. 30, applicat conversioni S. Augustini, qui cum de philosopho et oratore, ac doctore erroris, evasit doctor veritatis, ac custos Dominei gregis, factus est de leone mortuo canis vivus. Canis enim est vigil, latrans, sagax, fidelis, lingua medicus: talis quoque fuit S. Augustinus. Addit S. Augustinum jam conversum non desisse esse leonem, licet mortuum, hoc est mortificatione a Samsone, puta a Christo: unde in ejus ore mellis reperitum fuisse favam regularis et religiose doctrine, Judic. xv, 8. Denique S. Augustinus in Questionibus ex utroque testamento, Quaest. XXXIX, explicat, q. d. Melior est gentilis quam apostata a fide. Audi eum: « Melior est canis vivus leone mortuo, quia sicut leo omnibus feris fortior est, ita christianitas omnibus sectis. Si quis ergo ab hac destiterit, amittit salutem, ita ut deterior gentili sit. Potest enim fieri ut credat gentilis et acquirat salutem, quam perdidit apostata; quia delictus est amissae salutem, quam non habuisse: canem autem gentilem significatum ostendit Salvator dicens: Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus, » Matth. xv. Porro melior est gallina mortua cane vivo, quia illa in vita despecta, post mortem honoratur: nam inferitur mensis regum et principum; hic vero vivus charus est hero, at mortuus in sterquilinum abijcit. Ita justus in hac vita despecti post mortem honoratur, nam inferuntur aule mensurae Dei in paradiso; impij vero in vita honorati, post mortem ab omnibus despicuntur, et in barathrum tartari praecipitantur. Velissim leo mortuus melior est cane vivo, puta Christus, qui est leo de tribu Juda, occisus fortior est Cerbero, cane asine infernali, puta diabolo, quia eum catenis alligavit, ac morte sua mortem occidit, infernum clausit, caelum reseravit, juxta illud Osse xiii, 14: « Ero mors tua, o mors, morsus tuos erit, infernum. » A poetis enim canis in inferno ponitur trirem capitum, immanis magnitudinis, ideoque vocatur triceps Cerberus quasi *triceps*, id est *carnem vorans*, quem describit Virgilius, VI *Aeneid.* Hinc et sancti defuncti, qui sunt quasi leones et ursi mortui, meliores, feliciores et potentiores sunt canibus vivis, id est hominibus diceaxibus et profanis: quae de

Canis vivus est praestantissimus, leo mortuus est peccator, sed fervens et innocens, sive justus, sed remissus et tepidus.

Christus leo praestantissimus.

re audi exemplum memorabile. S. Ursus Episcopus Fanensis (qua civitas est insignis in Pentapoli Umbriae) religiose colitur in ea urbe et diocesi die 13 maii, quo cum omnes vacent ab operibus, solus bubulcus in agro Fanensi deprehensus fuit arans fundum: unde admonitus cur festum violaret S. Ursi civitatis patroni, cum irrisione respondit impudenter: « Si ipse est ursus, ego sum canis; » non distulit ira Dei condignum blasphemio inferre supplicium, nam illico ipse velut alter Core, Dathan et Abiron, solo dehiscente, cum aratro et bobus terrae hiatus absorptus est eo loci, ubi nunc dicitur Villa Rosciani, ubi adhuc inexplēbilis voraginis monstrantur vestigia. Atque exstat in publicis tabulis huius miraculi fides, quod et traditione continua a patribus acceptum, usque hodie communis omnium Fanensium ore celebratur. Denique tanta est vis humilitatis, ut humilem qui se estimat canem non vivum, sed mortuum, praestantiorē faciat leone non mortuo, sed vivo, puta superbo. Hoc opus Dei est admirandum, ita scilicet ut verus humilis, qui se canem mortuum et prorsus inutilem putat, hac existimatione, non in pusillanimitate cadat, sed magna et mirabilia opera faciat: superbus vero qui se fortitudine jactat, animi pusillanimitate pressus nihil exitum molitur; et si aggressus fuerit, id nequaquam perficiat.

3. VIVENTES ENIM SCIUNT SE ESSE MORTUOS, MORTUI VERO NIHIL NOVERUNT (Arabicus, non reperitur) AMPLIUS, NE HABENT ULTRA MERCEDEM: QUIA OBLIVIONI TRADITA EST MEMORIA EORUM. — Tigurina, quia memoria eorum deleta est. Hæc gnome apte necitur præcedenti, probat enim canem vivum præstare leone mortuo, ac vitam præstare morte, ex eo quod mors homini cum vita adimat omnem cognitionem, omnem gustum et sensum, omnem mercedem et meritum, quibus pollet hæc vita. Est ergo hypotyposis, sive viva descriptio mortis, ejusque effectuum et damnorum, ad hoc inducta, ut homo vivens cogitet se brevi moriturum, ideoque in voluptates se non effundat, sed eas refrenet cogitatione mortis, usque ad mortem et iudicium ac celestem gloriam, velut finem sibi præstitum honeste vivendo, et sanctis operibus vacando, se præparet. « Quia viventes, ait S. Hieronymus, morti mortis possunt bona opera perpetrare; mortui vero nihil valent ad id adjicere quod semel secum tulere de vita. » Porro Thaumaturgus, et ex eo S. Hieronymus ac Fidelmannus, censent ab hoc versu usque ad 14, loqui Salomonem in persona non sua, sed epicureorum et atheorum, qui censent animam hominis cum corpore interire; ideoque dum vivunt in omnes voluptates et scelera se effundunt, dicentes: « Comedamus, et bibamus: eras enim moriemur, » Isai. xxii, 13. Verum quia nil tale hic Salomon significat, atque in vers. proxime præced. et sequent. in sua persona loquitur, quibus hic versus et sequens plano tenore respondet, dicendum videtur cum hic ex sua mente loqui, quod etiam mox probat S. Hieronymus; alioquin enim de aliis Scripturis, idem passim dicere liceret, et sic Scripturarum auctoritas passim valde redderetur incerta.

Sed quomodo ait: « Mortui vero nil noverunt amplius? » Cajetanus explicat in sensu formalis, puta, mortui nil sciunt, quia cognitio est vita et vitalis actio. Verum hoc nimis subtile est et argutum. Dico ergo primo, id verum esse, quia mortui naturaliter sciunt, vel scire possunt ea que hic geruntur, v. g. de filiis suis, de domibus, opibus, officiis, etc., que hic reliquerunt, cui non repugnat etiam in limbo olim illos et scire potuisse revelante Deo, vel angelis, vel hominibus, qui hinc ad eos decedunt.

Secundo, mortui nil noverunt, id est nullum habent sensum, vel gustum voluptatum et rerum huius vite non sentiunt, non experiuntur, non gustant illa que senserunt et gustantur in hæc vita; præsertim quia anima corpore soluta jam nec gustum, nec sensum habet, sed instat angelus tota spiritualis est, nec nisi mente utitur ad intelligendum res spirituales alterius vite. Ita S. Bonaventura: « Nesciunt, ait, que sunt in hoc mundo, non recordantur vel curant, nec afficiuntur ad ea, neque quod paulo post scribitur, habent parlem in hoc seculo, et in opere quod sub sole geritur. » Porro, anima separata a corpore magis apta est intelligere, quam dum esset coniuncta corpori, quia corpus hebetat mentis intellectuales operationes. Unde angeli, quia corpore carent, toti sunt intelligentes et perspicaces. Huius similis est anima separata, iuxta illud Christi: « Erunt sicut angeli Dei in celo, » Matth. xxii, 30. Anima enim ex se est substantia spiritualis et intellectualis; cujus operatio propria est intelligere, sed retunditur in corpore per sensus et corporeas sensationes, quibus soluta et expedita, libere totam se dat intellectui. Unde S. Hieronymus, epist. 64 ad Pammachium, contra errores Joannis Hierosol. « Non possumus, inquit, incorporalem et æternam animam, in modum glirum immobilium torpentemque sentire. » Quin et Cyrus apud Xenophontem, et Cicero, lib. De Senectute; et Min. ait, nunquam persuaderi potuit, tum animam esse insipientem, cum ex insipienti corpore evasisset. » Vide S. Thomam, 1 part. Quest. LXXXIX, et Scholasticos in IV, dist. 45, ac nostros Comibricenses, tract. De Anima separata, disput. 3, art. 1, ubi docent animam separatam per species, tum in vita acquisitas, tum potius in separatione a Deo infusas, posse distinctim cognoscere omnes res naturales, puta, cuncta sensibilia: item seipsam, suosque actus internos ac potentias; ad hæc alias animas, quin et angelos, eorumque naturales proprietates et operationes, exceptis cordium cogitationibus utpote ex suo genere occultis. Hoc enim illius nature spiritualis et naturalis, et quasi debili videtur. Porro

Mortui nil sciunt, quia cognitio est vita et vitalis actio.

anima damnatae in inferno non cognoscunt nisi sua tormenta, et illa que tormenta adaugent, nisi Dei in se iram, demonum furorem, præteritas voluptates et scelera, quibus has penas sibi accerserunt. Unde Lyranus, Hugo et Dionysius sic explicant, q. d. Mortui, id est damnati, nil boni noverunt amplius. Animæ vero in purgatorio cognoscunt suum statum, certaque sunt de sua salute. Unde Deum jugiter amant et laudant: parentum vero vel amicorum in hac vita viventium eventus, pericula, actiones, orationes non cognoscunt, nisi angeli eas illis revelent, vel morientes eis nuntient. Quare ordinarie frustrantur est illas invocare, uti docet D. Thomas, II, Quest. LXXXVIII, art. 11, ad 3, et magis disertè Franciscus Victor in Relect. Orant tamen pro nobis nostrisque necessitatibus, quas in genere, utpote eas dum vivent experiri, cognoscunt. Unde Jeremias degens in limbo Patrum visus est Judæ Machabeo orare pro Judæis, quin et Judæ dedit aureum gladium, promittens ei victoriam contra Nicanorem, II Machab. xv, 12; ac anima S. Severini, æque ac Paschasii in purgatorio existens operabatur miracula, que recensent S. Gregorius, IV Dial. cap. XL, et B. Petrus Damianus, epist. 13, cap. vii. Animæ denique beate, que fruuntur Deo, in eo res nostras, ac præsertim orationes cognoscunt. Unde utile et sanctum est eas invocare, uti contra Lutherum docet fides Ecclesie. Vide Bellarminum, lib. I De Sanct. beat. cap. xviii et xix.

Mystice Chaldaeus sic verit, quoniam justi non quod, si peccaverint, futuri sunt ut reputentur ut mortui in seculo venturo; propterea custodiunt vias suas, et non peccant: quod si peccant, convertuntur in penitentiam; et peccatores nesciunt quidquam boni de seculo venturo, et non est eis merces bona post mortem eorum: etenim oblivioni data est memoria eorum inter justos. Hinc affinis est explicatio Olympiodori qui tamen de hac vita, non de futura explicat: « Viventes, inquit, quorum intellectus humore vivido irrigatur, cum secum reputant temporarium esse huius vite curriculum, obliose vivunt, confirmati spe vite æternæ; qui vero in peccato mortui sunt, ignorantia nebula occupati, vivunt sine ratione, pecorum more. » Ubi nota vitam hanc eadem et brevem non aliud esse quam cursum ad mortem, et per eam ad immortalitatem; quare qui id nescit, vel non tenet aut curat, is non tam vivens, quam vita privatus censendus est. Unde vivens hic definitur, qui scit se morturum. Cogitatio ergo mortis homini innata est, et quasi manans ab intrinseco animæ et vite, ut proinde jugiter eam homo præsentem habere, imo in sima mentis gestare debeat, eaque se ad omnem virtutem, et heroica factura incitare et perurgere. Hinc Plato philosophiam definit esse meditationem mortis. Idipsum reipsa ostendit noster B. Franciscus Borgia, cujus vita non aliud fuit, quam conti-

Anima separata nil cogit nisi naturalem.

nua mortificatio et commentatio mortis et inferni.

NEC HABENT ULTRA MERCEDEM. — Tigurina, præmium, Campensis, pretium, intellige huius vite, q. d. Dum viverent, laborabant, laborisque sui mercedem percipiunt in lucris et voluptatibus huius vite, ac post mortem nihil eorum habent; habent tamen mercedem alterius vite, vel in celo, vel in inferno, quam sibi in hac vita bene vel male operando promeruerunt. Hunc esse sensum liquet ex conclusione, quam ex hac gnome inferit vers. 7: « Vade ergo, et comede cum locustis panem tuum, » etc., q. d. Utere, fructe laboris tui mercede in hac vita, nam post eam non licebit ea frui. Unde Campensis verit, neque sunt apud vivos ullo amplius in pretio.

Rursum, non habent ultra mercedem, id est meritum, puta tempus merendi mercedem gloriæ celestis, q. d. Mortui non habent ultra tempus merendi, et comparandi sibi mercedem in celo. Unde Arabicus verit, non eis convertentia, id est tempus ponendi et convertendi se. Est metonymia, ponitur enim effectus pro causa, puta merces pro merito. Meritum enim est mercedis meritum, ac vicissim merces est meriti merces. Hac gnome confutatur error Origenis, dicentis penas damnatorum, æque ac gaudia beatorum non fore æterna, ac proinde posse tam angelos demereri et damnari, quam damnatos mereri et beari; et error Lutheri, qui censuit animas in purgatorio, utpote imperfectas, per patientiam et impatientiam penarum mereri, vel demereri; quod valide confutat Bellarminus, lib. II De Purgat. cap. II. Igitur vite finis est merendi terminus. Vita enim est vita et stadium, in quo viator decurrit, laborat et meretur; quo emenso, non restat amplius currendi merendique locus et tempus, uti variis similitudinibus docet S. Scriptura Eccl. xiv, 17, et xviii, 22; Joan. ix, 4; Luc. xvi, 2; II Cor. v, 10; Galat. vi, 10.

In Hebreo pulchra est paronomasia: Mortui non habent ultra שׁוֹכַר schar, id est mercedem, quia non habent זכר zacher, id est memoriam, q. d. Viventes non habent memoriam mortuorum, sed eorum obliviscuntur; unde nullam eis mercedem huius vite persolvunt, habent enim eos velut vita functos et mortuos, et non existentes in hoc orbe. Hinc status et regio mortuorum in Scriptura vocatur זבול זבול Zabol, id est silentium; item terra oblivionis. Psalm. lxxxvii, 13; idque reciproce, quia tam viventes mortuorum, quam mortui viventium obliviscuntur. Unde illud Sibyllæ, VI Æneid.:

Lethæi ad fluminis undam,
Securos latices et longa obvia potant;

זבול enim Græcis est oblitio; unde Lethæum, id est, oblitivum flumen, apud inferos statuum poete, ejus latices cum quis gustari, omnium

Error Lutheri animas in purgatorio mereri.

rerum præteritarum obliviscitur, de quo Lucas, lib. IX :

Quem juxta Lethæ tacitus perlabitur amnis,
Inferni (ut fama est) tradens oblivia venis.

Lethæ o- Hinc et mors Latini dicitur *lethum* a *leo*, in-
trina. quit Priscianus, quæ veteres usi sunt pro *deleo*,
quia mors omnia delet; vel, ut Varro et Festus,
a *lethæ*, id est oblivione quam inducit.

6. AMOR QUOQUE, ET ODIUM, ET INVIDIA SIMUL PER-
VERINT, NEC HABENT PARTEM IN HOC SÆCULO, ET
IN OPERE QUOD SUB SOLE GERITUR. — Pro *invidia*
hebraice est *חַמְדָּה* *hina*, quod cum Septuaginta
fertur potest *zelus*; Arabico, *zelotypia*; Thaum-
burg, *emulatio*. Sensus clarus est, q. d. Mortui
sunt in terra oblivionis et oblivioni traditi, quia
non moventur ultra amore, odio, invidia erga
vivos, uti neque viventes erga mortuos; itaque
omnes utrique obliviscuntur alterorum, juxta illud:
« Pascitur in vivis livor, post fata quiescit; » unde
Campensis vertit, *neq. amicos amplius habent nec
inimicos, neque qui amulentur, etc.* Porro hæc
gnome docet monete affectus et passionis,
quorum radices et duces sunt amor et odium,
viventi esse frenandos metu mortis, quæ omnes
illos exstinguit; unde plane et pathetice sic ex-
ponit Titelmannus et ex eo Pineda: Sicut mors
finem amori atque odii imponit, id est, sicut de-
functus jam nec ullo erga vivos amore tangit-
ur; nec facere quidquam potest, unde ametur;
præterea ut defunctus frustra odio habebitur a
viventibus, utpote a quo nihil sibi timere debent,
neque ipse ullo odio in vivos fertur; denique
ut idem ipse defunctus nihil facit, quo vivos
ad emulationes provocare possit, neque ulla in
illos invidia ducitur: ita sane mortis imminens
cogitatione facile quis aliena odia, amorem, in-
vidiam contineat; facile etiam ab amando, in-
vidiando revocabitur.

NEC HABENT PARTEM IN HOC SÆCULO. — Campen-
sis, *nihil amplius eis commune est cum hoc mundo,*
quem reliquerunt cum omnibus quæ in eo sunt.
Hugo Cardinalis, Lyranus et Dionysius expo-
nunt de mortuis per peccatum, q. d. Mortui in
peccatis, puta damnati, non participant vivorum
suffragia, quibus orant pro defunctis: hæc enim
solum prosunt defunctis in statu gratiæ et existen-
tibus in purgatorio, non damnatis in inferno.
Verum hoc mysticum est. Ad litteram ergo sensus
est, q. d. Quicumque vita functi et mortui sunt,
nihil jam habent commune cum hac vita et mundo,
ut rebus suis more viventium hie utantur
comedendo, bibendo, amando, odiendo, eleemosy-
nas faciendo, nobiscum familiariter, uti sole-
bant, versando; sed huic mundo, omnibusque
ejus officiis et negotiis defuncti, in alium orbem
plane a nostro diversum translatis sunt, ubi alios
veniunt socios, alios mores, alios affectus,
gloriam vitam. Hoc prorsus, non aliquid vult S. Au-
gustinus, lib. De Cura pro mortuis, cap. xv et xvi.

Hunc esse sensum liquet ex vers. sequenti, ubi
ex hoc infer: « Vade ergo, et comede in letitia
panem tuum, » etc. Quare inepte Novantes hunc
locum torquent contra purgatorium et suffragia
pro defunctis, ut probent pro iis non esse oran-
dum, et orationes nostras his non prodesse. Non
enim contra eos, sed contra avaros hæc dicuntur,
qui opes continuo coaccervant usque ad mortem,
quasi post mortem iis usuri; quibus aperte res-
pondet Salomon mortuos nullam habere partem
nec opes in hoc sæculo; quare avaros nullum ha-
bere opum suarum fructum sive in vita, sive in
morte: quia in vita eis uti nolunt, in morte non
possunt: atque hæc magna esse vanitatem.

7. VADERE ERGO, ET COMEDERE IN LETITIA PANEM TUUM,
ET BIBERE CUM GAUDIO (Hebraice, in corde bono, id est
jucundo et hilaro, et Septuaginta, Syrus, Arabi-
cus) VINUM TUUM: QUIA DEO PLENT OPERA TUA. —
« Tuum, » id est tuæ naturæ et sustentationi debi-
tum; secundo, « tuum, » i. e. tuo labore, vel indus-
tria comparatum; tertio, « tuum, » i. e. tibi a Deo
assignatum et attributum. Est conclusio, quam
ex ante dictis inferi, q. d. Noli avaræ congerere
opes, iisque parcere, sed iis modeste, moderate,
honeste et læte utere, dum vivis, quia post mor-
tem iis uti non licebit. Idem superius iterum et
iterum inculcavit. Panis et vinum quemlibet ci-
bum et potum, sed moderatum et frugalem signi-
ficant.

Allegorice Cyrillus Hierosolymitanus, *Catech.*
4 Mystagog., per panem et vinum accipit Eucha-
ristiam, quam velut epulum divinum, imo Deum
ipsum incarnatum summa letitia, æque ac reve-
rentia et devotione sumere debemus. Consequen-
ter per oleum quod sequitur, accipit sacramen-
tum Confirmationis, cuius materia est oleum bal-
samo mixtum. Per vestes candidas accipit bap-
tismum: illas enim induebant baptizati. Sic et
Olympiodorus, S. Hieronymus, Albinius et alii
per panem et vinum accipiunt Eucharistiam.

Anagogice, Chaldaice: « Dixit, inquit, Salo-
mon in spiritu prophætico: A conspectu Domini
faturum est ut Dominus mundi dicit singulis jus-
tis in facie uniuscujusque: Vade, gusta in letitia
panem tuum qui repositus est tibi propter panem
tuum, quem dedisti pauperi et humilii qui erat
esuriens; et bibe in corde jucundo vinum tuum,
pro vino tuo, quod miscuisti pauperi et humilii,
qui fuerunt silentes: ecce enim hæc jam bene-
placita fuerunt ante Dominum. »

QUIA DEO PLENT OPERA TUA. — Hebraice, *quia
jam vult, id est amat, probat, rata et grata habet
Deus opera tua* (1); Syrus, *quia Deus acquisivit in
operibus tuis*; Arabicus, *in artibus tuis*; Thaum-
burgus, *an non vides hæc omnia a Deo concessa?*
Tigurina, *jam enim Deus propitius largitur tibi frui
operibus tuis*. Aliqui censent esse ironiam, q. d.

(1) Quia Deus hæc bona tibi dat veluti mercedem, ut
ea fruaris.

O voluptarie, o Epicuree, indulge tuis voluptati-
bus, quia tu tibi stulte persuades te in hoc ipso
cæterisque operibus tuis placere Deo. Ita noster
Prado in *Ezech.* cap. xxxiv, 42. Melius alii censent
simpliciter serioque hæc dici, q. d. Honestè et mo-
destè utere tuis opibus ad tuos et proximorum
egentium usus, quia hæc sunt temperantiæ et
eleemosynæ opera, quæ placent Deo. Ita Chal-
daeus, cuius verba jam recitavi. Aut ut Isidorus
Clarus, q. d. Vive hilaris, si piam habes fidu-
ciam de operibus tuis, quod ea Deus approbet,
eo quod conscientia non remordat, nec ullius
culpe te arguat. Aut, ut sit concessio, q. d. Læ-
tus vive, quia ut præsuppono et tibi concedo,
placent Deo opera tua. Unde S. Ambrosius, *Eloch.*
ad Virgines: « Vis, inquit, bonam letitiam sequi?
fac ut Deo placeant opera tua. » Hinc aliqui cen-
sent *quia* dare conditionem letitiæ, q. d. Fruere
tuis opibus, hæc tamen lege et conditione, ut Deo
placeas per bona opera, præsertim benedictionis
mensæ ante cibum, et gratiarum actionis post
eum, quo testeris te omnia a Deo accepisse, illi-
que accepta referre, et in ejus honorem expen-
dere, uti faciebant primi christiani, præsertim
in Agape, id est convivio fidelibus omnibus
communi post sacram Synaxim. Omnes hi sensus
eodem redeunt, ac significant causam veræ leti-
tiæ esse studium placendi Deo, ubique et in om-
nibus actibus per puram sanctamque vitam. Ce-
lebre est illud S. Bernardi: « Vis nunquam esse
tristis? bene vive. Bona vita semper gaudium ha-
bet, conscientia rei semper in pœna est; » et il-
lud Salomonis: « Secura mens quasi iuge con-
vivium, » *Proverb.* cap. xv, 15. Et illud S. Pauli:
« Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie
nostræ, » *II Corinth.* 1, 12. Et illud Psalms: « Lux
orta est iusto, et relictis corde letitia, » *Psalm.*
xcvi, 41. Nam, ut ait Apostolus, *Galat.* v, 22:
« Fructus spiritus est gaudium. » Unde S. Bonaven-
tura in *Spec. disc.* part. I, cap. iii: « Maximum
letitia, in habitantis gratiæ signum est spiritualis
letitia. » Plura hæc de re dixi cap. iii, 12, et ali-
bi sæpius.

Vest. 8. 8. OMNI TEMPORE SINT VESTIMENTA TUA CANDIDA,
ET OLEUM DE CAPITIS TUI NON DEFICIAT. — Pro *candi-
dita* hebraice est *לבנים* *lebanim*, id est alba; unde
luna vocatur *לבנה* *lehana*, id est alba, serena,
lucida; *græcè λευκός*, id est alba, item nitida, lim-
pida, splendida. Hinc aqua, ver, astas, flavus,
sermo, versus vocantur *λευκός*, id est alba, hoc est
serena, nitida, lucida. Albedo enim est color, qui
multum habet lucis. Unde vestes alba Christi in
passione a S. Luca, cap. ix, 29, vocatur *λευκός*,
id est refulgens et splendida. Quod scilicet Camp-
ensis vertit, *omni tempore sint splendida vestes
tuæ, et sit caput tuum assidue delibutum unguento.*

Candore vestium et unctione olei tria notat et
sualet, scilicet vestitus honestatem, epularum
jucunditatem et mentis letitiam. Primo ergo sen-
sus est, q. d. Honestè, nitido et decore, scilicet

candido, splendidoque utere vestitu, ut tuam
dignitatem tuaris, nec ob avaritiam sordido vilique
amictu incedas, ut parvus, vilis et abjectus
habearis. Hinc sancti viri honestam curam ves-
tium habuere, ut essent mundæ. Unde S. Bernar-
do et nostro S. Ignatio paupertas in vestitu
semper placuit, sordes nunquam.

Secundo, q. d. In balneis et conviviiis jucunde
epulare, et candidatus obloque unctus, more
gentis, mensæ accombe, ubique fruere bonis, ac
quam suavissime cum timore Dei vitam transige,
nec futuro incertoque heredi opes tuas asserva
et coaccerva. Vestes enim candidæ et oleum sunt
symbola balnearum et conviviorum, quia olim
conviva, a balneis excentes, ad mensam veste
alba amici amebant, quam triclinarium vel
convivorium vocabant, quod cum ea cœnarent.

Tertio, q. d. « Esto omni tempore laetus, » ut
vertit Vatablus: letitia enim notatur candidis ves-
tibus et oleo, id est essentibus odoratis (oleum
enim est basis unguentorum) quibus prisci non
tantum Græci et Latini, sed et Hebraei cæterique
orientales frequenter uti solebant, præsertim in
conviviis; idque tum sanctitatis, tum temperan-
tiæ, non vino inebriantur, tum deliciorum, a-
grantiæ et mollicitis causa. Nam, ut docet Plin-
chus in *Cominat.* odores grati, quia calidi, ce-
rebrum frigidum et contractum suo calore et le-
nitate calefaciunt, resolvunt, roborant, sensus-
que exsiccant et purificant; quo fit ut facilis
fortiusque vaporibus nisi indeque ebrietati resis-
tat, præsertim quia odores cerebri meatus laxant,
ut per eos vini halitus diffilent et evaporent:
quædam etiam unguenta frigida sunt, unde ca-
lorem vini hebetant. Denique omnia puros et pel-
lucidos capitis spiritus fovent et nutriunt. Quo-
circa veteres dixerunt Palladem sapientem deam,
cui dicata est olea, natam e cerebro Jovis: quo
significaverunt capiti, id est menti et sapientiæ mul-
tum conferre olei, id est unguentorum, unctionem;
et angustius non solum caput perungebant, sed
et subinde ea vino mixta bibeant. Unde Mar-
tialis: « Luxuriose bibas, si foliata silis. » Unde
et Juvenalis, *satyr.* 6: « Cum perfusa mero spu-
ment unguenta Falerno. » Hæc omnia pertinent ad
præcedentia et sequentia fructuosius opum signa
et modos. Salomon enim post recensitas rerum
opumque vanitates, more suo hoc remedium et
consilium subiicit: Fruere tuis opibus. Idem fecit
cap. viii, 31.

Nota: Alludit ad vestem prisorum, primo, com-
munem et vulgarem, quæ Romanis aliisque ve-
teribus erat alba, sive quod color albus, ut vult
Plato, lætitiæ sit proprius; sive potius quia rude
illud scellum, agrestis et simplex illa prima
gens, incognitis vel spretis accessit coloribus,
nativum lanæ refinuit, id est albam. Porro hæc
vestem albam usi sordidam subinde, maxime
in festis elucebant nitoris causa.

Secundo, alludit ad vestem prisorum non com-

Utrum-
torum
triplex
causa.

Vestis
prisorum
al-
ba, cur?

316

COMMENTARIA IN ECCLESIASTEN, CAP. IX.

muncem, sed festivam et honoratam, praesertim *convivialium*, quam convivae mense accumbentes induebant lineam et albam, tam apud Romanos quam apud Iudeos, uti docet Philo, lib. *De Vita theoretica* (*De assuetudinibus*, ait, id est, « albatii festivo convivio agitabant »). Nam color albus, teste Plutarcho in *Probi*, cap. xvi, maxime est naturalis, simplex, purus, perspicuus et lucidus, ut qui lucis plurimum habeat. Hinc veste alba, sed splendidiore, quam quae communis et quotidiana erat, utebantur in conviviis, in sacris, in magistratum petitione (unde eos ambientes incedebant, et vocabantur *candidati*), in manumissionibus, in militia, in festis, in spectaculis, in triumphis, in nuptiis. Vestis enim alba significat, primo, mores simplices; secundo, puros et ingenuos; tertio, libertatem; quarto, libertatem; quinto, victoriam; sexto, felicitatem. Audi Prudentium *Contra Symbolum* :

Exsultare patres videas, pulcherrima mundi
Lumina, concitiamque senum gestire Catoann
Candidiore toga, niveum pietatis amictum
Sumere.

Et Horatium, lib. II *Serm.* satyr. 2 :

Ille repotia, natales, aliove diem
Festos albatas celebrat.

Tertullianus, lib. *De Resurrectione carnis*, cap. LVII :
« Si famulum tuum, inquit, libertate mutaveris, vestis albae nitore, et aurei annuli honore, et patroni nomine ac tribu mensaque honoratur. » Cicerone, lib. *De Legibus*. « Color albus, ait, praecipue Deo decorus est, cum in ceteris tum maxime in textilibus. » Hinc presbiter albis induti orabant. Unde illud Persii :

Negato
Jupiter hoc illi, quamvis te albatu rogaret.

Seget vestibantur candida.

Rursum vestis regum et principum erat candida et pretiosa. Talis fuit Salomonis, de qua Iosephus, lib. VIII *Antiq.* cap. II : « At Salomon, inquit, regio curru sublimis invehctis, amictus veste candida; vnde ei inspersa fuisse illa insinuat Christus, *Matth.* vi, 28 et 29; et docet Pineda, lib. V *De Rebus Salomonis*, cap. vi. Candidus enim fulgor representat majestatem quamdam caelestem, estque in Deo velut divinitatis ornamentum, *Daniel.* vii, 9. Lucanus, lib. X, Cleopatram vestem ita pingit :

Candida Sidonio perhorcet pectora filo.

Et Martialis, lib. VIII, cap. xxviii, vestem pretiosam et candidam sibi a Parthenia donatam cum illius comparat :

Lilia tu vinctis, nec albus dilapsa ligustra,
Et Thurino monte, quod albet ebur,
Spartanus tibi cedet oliv, Paphlague columbae,
Cedet Erythraeis eruta gemma valis.

Denique S. Jacobus, cap. II, 2, vestem divitis et

nobilis describens : « Si introierit, inquit, in conventum vest-am vir, auream annulum habens in veste candida. » Pluribus idipsum ex Platone, Tertulliano, Lactantio, Plauto, Persio, Cicerone et aliis probat Auctor *Convivialium*, lib. II, cap. xxvi, et Lipsius, lib. I *Elector.* cap. xiii, ubi docet Romanorum vestes olim fuisse albas. Hinc Sisinus Novatianorum Episcopus homo mollis et delicatus, cum bis in die lavaretur, et candida semper veste uteretur, atque ob id reprehensus esset a quodam, excusavit se hac sententia Ecclesiae, ac exemplo Mosis et Eliae, quos albis vestibus usos dicebat, uti refert Socrates, lib. VI, cap. xxi. Verum perperam. Nam Ecclesiastes hic non suadet molliem, delicias et vitam epicuream, sed moderationem et honestatem decentem in amictu. Unde Hieronymus lib. II, *Epist.* 14 : « Vestes pulchras, inquit, aequo devota ut candidas. *Orbis et sordes pari modo fugienda, quia alterum delicias, alterum gloriam redolet.* » Extrema ergo vitanda sunt, ut vestis nec nimis atra et sordida, nec nimis candida et splendida sit, sed medium inter utrumque teneat. Unde idem Hieronymus ad Eustochium : « Vestis, ait, nec satis munda, nec sordida, et nulla diversitate notabilis sit; » et Seneeca : « Non splendeat toga, nec sordeat. » Hic est sensus literalis, sub quo alius symbolicus et moralis, isque potior latet.

Vesta candida et virginitas.

Tropologice ergo sensus est, g. d. Corpus et membra, aequae ac opera (utraque enim sunt quasi vestes animae) sint alba, id est pura, sincera, nitida, ut per ea flammis candidati purissime et felicissime immortalitatis, idque « omni tempore, » g. d. Nulla aetas, nulla dies, nulla hora, nullum momentum, officium nullum, actus nullus, nullum otium et negotium, toto vite tempore sint vacua sinceritate et innocentia, sed utraque semper et ubique in te suisque actibus et gestibus respicteat. Ita S. Gregorius, IX *Moral.* cap. xix; et S. Hieronymus : « Habeto, ait, corpus mundum, et esto misericors. » Idem, lib. I *Contra Jovinianum* : « Candor vestium sempternus, ait, virginitatis est puritas; » sic et S. Ambrosius, *Exhort. ad Virginem*. « In omni, inquit, tempore sint vestimenta tua candida. Quid cupiditas virginitate? quid nuditatis intenti vestimento pudoris? Bona quidem castitas conjugalis et castitas viduitatis. Munda omnis castitas, sed forte non omnis candida, aut non candida in omni tempore. Non candida, quando non habet quis sui corporis potestatem, quando ad tempus sequestretur oratio. De virginitate ergo pulchre dicitur : In omni tempore sint vestimenta tua candida, et oleum in capite tuo, ut faces tuae semper possint lucere, nec exstinguantur, cum expeperit spiritus ille caelestis venire. Quam autem uti oleum in capite tuo Ecclesiastes dixerit, de aliis locis colligimus. Quia oculi hominis in capite ejus, id est sapientiae tuae sensus. » Porro Philo Carpathius in *Cantica*, tom. I *Biblioth. SS. Patrum*, pag. 674,

A : « Sint omni tempore vestimenta tua candida: dum fidelis anima, inquit, a peccatis quotidianis se per penitentiam mundat, dum quotidie minor peccata cum lacrymis lavat, et a majoribus sibi cavet, quamvis frequenter peccet, per assiduum tamen penitentiam munditiam suam perpetuo servat. » Hoc semper verum, sed maxime eo tempore quo sumenda est Eucharistia : tunc enim mens omni candore et puritate vestienda est, eamque exteriori vestium nitore representare decet. Unde olim christiani communicaturi lavabant manus, ut lotis purisque manibus exciperent Eucharistiam; illa enim olim non in os, ut modo, sed in manum communicantium dabatur, quam ipsi deinde ori admovebant, Eucharistiam sumebant; feminae vero candido linteo manum obvelabant, eaque Eucharistiam excipiebant. Audi S. Augustinum, serm. 292 *De Tempore* : « Omnes viri, inquit, quando communicare desiderant, lavant manus, et omnes mulieres nitida exhibent linteamina, ubi corpus Christi accipiant. Non est grave quod dico, fratres; viri lavant aqua manus suas, sic elemosynas lavant conscientias suas. » Similiter et mulieres, quando « nitidum exhibent linteamina, ubi corpus Christi accipiant, sic corpus castum et cor mundum exhibeant, ut cum bona conscientia Christi Sacramenta suscipiant. Rogo vos, fratres, numquid est aliquis, qui in area sordibus plena velit mittere vestem suam? Et si in area sordibus plena vestis non mittitur pretiosa, qua fronte in anima quae peccatorum sordibus inquinatur, Christi Eucharistia suscipitur? » Candor ergo munditiam, oleum misericordiam notat, aequae ac lictiam spirituales. Haec enim se invicem comitantur; candor enim vestium, id est splendor gratiae, fovetur oleo misericordiae. Ita Olympiodorus, Salomus, Albinus hic. Unde Chaldaeus vertit, in omni tempore sint vestes tuae lotae ab omni contagione peccati, et nomen bonum, quod assumulatur usquequo, tibi acquire, ut contingant benedictiones et benedictiones (id est multae benedictiones) super caput tuum, et bonitas tua non deficiat. Hinc Clemens Alexandrinus, lib. II *Padagog.*, velut padagogus instruens Aegypti Ecclesiam, suadet ut fideles candidis vestibus utantur, cujus quidem institutione christianos in Aegypto candidis usos fuisse, vestibus existimamus, ait Baronius, anno Christi 256. Hinc illud accidit, cum S. Antonius martyrii cupidus ad tribunal prodiret, alba induit vestimenta, ut ex eis cognosceretur esse christianus. « Candente praecinctus veste procedentem iudicem suo provocabat aspectu, flagrans cupiditate martyrii, » ait S. Athanasius in ejus Vita. Hinc et « esset, » qui sub S. Marco mira sanctitate floruerit Alexandriae, « veste alba semper indunntur, » ait S. Eusebius, lib. IX *Præp.* cap. I. Ceteris tamen in locis christiani usi sunt veste atra ad modestie, gravitatis et penitentiae significationem. Rursus S. Gregorius, II *Moral.* xxvii : « Oleum, ait, in capite, est charitas in men-

te, et oleum deficit a capite, cum charitas discedit a mente. »

Allegorice, Cyrillus Hierosolymitanus, *Catech.* 4 *Mystagog.*, per vestes candidas censet notari Baptismum; per oleum, Confirmationem, g. d. Puritatem purasque vestes, quas in Baptismo accepisti, illibatus per omnem vitam conserva, aequae ac robur gratiae in confirmatione tibi infusum, ut omnibus contra fidem legemque detestationibus viriliter resistas. Hinc olim adulti, qui Baptismum expelebant, cum quadragesima initio nomina sua Ecclesiae dedissent, et toto illo quadraginta dierum spatio atris vestibus, promisso capillo, in sordibus et squalore jacuissent, paulo ante Pascha lavabantur (quod S. Augustinus, epist. 118 ad Januarium, baptismum ante Baptismum vocat); tandemque loti, candidisque induti vestibus ad Baptismum accedebant. Idem infantium quoque baptizandorum habitus fuit, de quibus eleganter Potius Paulinus :

Inde parens sacro ducit de fonte sacerdos
Infantes niveos corpore, corde, habita.

Hos tamen versus Pierius Fortunato tribuit. Et Lactantius, in carmine *De Resurrectione Domini* :

Rex sacer, eos tui radiat pars magna trophæi,
Cum puras animas sacra lavata beant.
Candidis egreditur altis exercitus unctis,
Alque vetus vitium purgat in anne novo.
Fulgentes animas vestis quoque candida signat.
Et grege de niveo gaudia pastor habet.

Hasce candidas vestes gestabant per totam octavam Paschæ, eaque sequenti Dominica deponabant, quae prout Dominica in albis dicta est, ac tum vestium loco accipiebant agnum ex cerea candida et virginea benedictum, quem ad collum appenderent, ut in ejus intuitu moerentur agniam Christi innocentiam, quam in Baptismo acceperant, studioso servare et tueri. Cujus ceremonie certum indicium est, quod etiamnum Romanus Pontifex agnos cereos a se benedictos familiaribus et Praefatis distribuit ipsa Dominica in Albis, acolyto alta voce occinente : « Domine, Domine, Domine, isti sunt agni novelli, quia annuntiaverunt, Alleluia; modo venerunt ad fontes, et repleti sunt claritate, Alleluia. » Ita Josephus Vicecomes, lib. V *De Ritibus Baptismi*, lii; Guillelmus Durantus, lib. VI *Nation. divia*, Offic. cap. lxxxix; Vincentius Bonardus, tract. *De Agro Dei*. Hinc et agni cerei jam dicti confecti solent ex cereo Paschali puræ ceree admixto, et sacro charismate delibato, uti notat Cardinalis Baronius, ad annum Christi 88. De veste alba baptizatorum plura vide apud Josephum Vicecomem in *Observ.* Eccles., lib. V, cap. iv, v, vi, vii, viii, xii, ubi ostendit Aegyptios vestem candidam in Baptismo acceptam gestasse tota deinceps vita, uti paulo ante dixi.

Vesta candida est Baptisma, oleum Confirmatio.

Oratio anni beo nediti.